

4. Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw [Електронний ресурс] // Dz.U. – Nr. 84, poz. 455. – Режим доступу : <http://www.isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20110840455>

5. Statut Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ck.gov.pl/images/PDF/Zarządzenie_Prezesa_Rady_Ministrow.pdf

6. Sprawozdanie z działalności Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów w 2014 roku [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ck.gov.pl/index.php/sprawozdania>

7. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 11 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego [Електронний ресурс] // Dz. U. – N. 196 z dnia 20 września 2011 r. – Режим доступу : <http://www.infor.pl/dziennik-ustaw,rok,2011,nr,196,poz,1165,rozporzadzenie-ministra-nauki-i-szkolnictwa-wyższego-w-sprawie-kryteriow-oceny.html>

УДК 338.45

І. В. Драган, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
ДУ “Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України”

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ РІВНІ

На основі проведеного аналізу розроблено модель механізму державного регулювання збалансованого природокористування, до складу якої входить комплекс принципів, форм, методів і засобів впливу регуляторних органів на розвиток економічних об'єктів і процесів у сфері регулювання природокористування з метою його збалансованості та пристосування цієї системи до умов, що змінюються, зокрема вдосконалення регулювання адміністративних і господарських відносин.

Ключові слова: адміністративні відносини; державне регулювання; механізм; ресурсний потенціал; регіон; природокористування.

Based on the analysis of the model of state regulation of sustainable nature, which includes a set of principles, forms, methods and means of influence regulators on the development of economic objects and processes in the field of environmental management for its balance and adapt the system to the conditions changing, including the improvement of administrative regulation and economic relations.

Key words: administrative relationship; state regulation; mechanism; natural resource potential; region; nature using.

© **І. В. Драган, 2015**

Постановка проблеми. Раціональне природокористування в умовах високого антропогенного впливу ставить на порядок денний виконання низки актуальних науково-прикладних завдань сучасності. Ці завдання необхідно виконувати в рамках економічних законів, розвитком виробничих сил. Вони належать до пріоритетних, глобальних суспільно-політичних відносин розвинутих країн. Складна кризова ситуація з використанням, збереженням та відтворенням природних ресурсів в Україні об'єктивно є наслідком загальної несприятливої соціально-економічної ситуації, яка склалася в попередні роки. В умовах сьогодення стало очевидним, що підходи до забезпечення збалансованого природокористування як сукупність нових, діалектично складних теоретичних і практичних положень, що суперечать наявним знанням та прикладним методам, потребують поглиблених досліджень. Виходячи з цього, проблема збалансованого природокористування досліджується в умовах, коли наявних знань недостатньо для виконання пов'язаних з нею завдань й не визначено способи, за допомогою яких можна отримати такі знання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для дослідження проблеми підвищення дієвості державного регулювання збалансованого природокористування певний інтерес становлять праці вітчизняних науковців Г. Атаманчука, В. Бакуменка, С. Білої, М. Білинської, Є. Воротіна, З. Варналія, А. Гранберга, А. Дегтяря, О. Ігнатенка, В. Ігнатова та інших, а також праці зарубіжних учених Д. Кардена, П. Натта. Однак, на жаль, бракує комплексного підходу до формування механізмів державного регулювання збалансованого природокористування як на загальнодержавному, так і на територіальному рівнях.

Мета статті – розробити структурно-функціональну оригінальну модель механізму державного регулювання збалансованого природокористування регіону.

Виклад основного матеріалу. Більшість програм розвитку на перспективу, що розробляються для вдосконалення державного регулювання розвитку економіки України, господарської діяльності, природокористування, містять діалектичне поняття “механізм державного регулювання”, яке застосовується у розв'язанні загальногосподарських проблем, а також окремих галузевих питань.

Так, у Концепції вдосконалення державного регулювання господарської діяльності, розробленої відповідно до ст. 42, 102 Конституції України [3], зазначено: враховуючи кризові тенденції розвитку національної економіки держави, має бути відповідно переглянуто й дійові наявні механізми стимулювання господарської діяльності та визначено пріоритетні напрями і завдання щодо вдосконалення механізмів державного регулювання господарської діяльності, що спрямовані на забезпечення реалізації права кожного суб'єкта на підприємницьку діяльність та системне нормативно-правове розв'язання наявних у цій сфері проблем.

Однак чіткого визначення дефініції “механізм державного регулювання” щодо розв'язання проблем господарської діяльності взагалі і збалансованого природокористування зокрема в Україні на даний момент немає. У наукових виданнях з природокористування ця дефініція визначається по-різному. Так, у [4] зазначено, “механізм державного регулювання доцільно розуміти як сукупність організаційних та економічних засобів та інструментів, через які виконуються взаємопов'язані функції для реалізації безперервної, ефективної роботи відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки”.

Сукупність форм, засобів і методів державного регулювання регіональних пропорцій і ринків відповідної території становлять механізм державного регулювання

Механізми державного управління

розвитку адміністративно-територіальних одиниць або механізм реалізації державної політики. Такими елементами є: законодавчо-нормативне поле; бюджетне регулювання регіонального розвитку та безумовна підтримка окремих регіонів і держави; регіональні цільові програми, індикативні прогнози та плани, програми соціально-економічного розвитку відповідних територій (їх виконання); розробка й розвиток вільних економічних зон на відповідній території; розвиток міжрегіонального та транскордонного співробітництва. До інструментів державного регулювання економіки регіонів належать: система прогнозів, індикативні плани та програми, законодавча база, грошово-кредитна система, фінансова (податкова) система, приватизація державної власності, державні інвестиції, інновації, державні закупівлі.

Структурним елементом господарського механізму раціонального природокористування водночас є система управління [1]. На основі узагальнення наведених положень розроблено структурно-функціональну модель механізму державного регулювання збалансованого природокористування регіону (рис. 1).

Рис. 1. Структурно-функціональна модель механізму державного регулювання збалансованого природокористування

Механізми державного управління

Охарактеризуємо основні складники структурно-функціональної оригінальної моделі механізму державного регулювання збалансованого природокористування регіону. Зокрема, приділимо увагу принципам.

Основні принципи державного регулювання, що властиві збалансованому природокористуванню, такі: відповідність діяльності загальнодержавним стандартам; органічна інкорпорація в один механізм продуктивних сил регіону й напрямів соціально-економічного розвитку країни; визначення стандартів екологічної безпеки у процесі реструктуризації структури господарських комплексів території та розміщенні нових продуктивних сил.

Різноманітність процесів, які відбуваються у великих регіональних господарських системах і пов'язані з механізмом державного регулювання збалансованого природокористування регіону, своєю чергою, потребує виділення аспектів державної політики, так званих структурних складників державної політики. Отже, регіональна стратегія держави охоплює такі напрями: соціально-економічний, демографічний, екологічний, науково-технічний, зовнішньоекономічний, освітній, адміністративно-управлінський та ін.

Важливо враховувати також принципи державної регуляторної політики під час формування механізму державного регулювання збалансованого природокористування регіону, зокрема [5]: мета, адекватність, ефективність, збалансованість діяльності, передбачуваність, прозорість і врахування думки населення – високі особисті й суспільні мотиви фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, дій регуляторних органів державної влади на всіх етапах їхньої регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами програм, наданих у встановленому законом порядку особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність роз'яснень для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності.

В основі системи розміщення продуктивних сил, які є складовою частиною збалансованого природокористування лежать такі принципи [2]: раціональне розміщення продуктивних сил до джерел сировини, палива, енергії та споживачів з метою заощадження фінансів на всіх стадіях виробництва і транспортування; монотериторії, для яких створено найсприятливіші природні та економічні умови; запровадження у виробництво нових ресурсів, вирівнювання економічного і соціального розвитку території; розв'язання проблем обороноздатності країни та участь у цьому питанні окремих кризових територій; участь регіонів у міжнародному співробітництві.

Оскільки до державного регулювання збалансованого природокористування регіону належать положення його сталого розвитку, доцільно у формуванні та функціонуванні дійового механізму державного регулювання збалансованого природокористування регіону враховувати основні принципи охорони довкілля, зокрема: важливість вимог екологічної безпеки, виконання екологічних стандартів, нормативів і обмежень використання природних ресурсів під час господарської, управлінської та іншої діяльності; посилення екологічно безпечного середовища для діяльності та життя населення; превентивні заходи щодо охорони навколишнього природного середовища; створення заходів примусу й відповідальності у сфері охорони навколишнього природного середовища; побудова широкого міждержавного співробітництва з метою розв'язання проблем охорони навколишнього природного середовища; участь у розробці заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального та комплексного викори-

Механізми державного управління

стання природних ресурсів; здійснення загального і спеціального використання невідновлюваних природних ресурсів тощо.

Основні завдання реалізації механізму державного регулювання збалансованого природокористування території: виконання потреб національної економіки нашої країни у різних видах природних ресурсів за використання їх комплексного і раціонального застосування; здійснення превентивних заходів для охорони й відтворення природних ресурсів як компонентів довкілля; екологічна рівновага держави та її поліпшення у регіонах з високим рівнем забруднення; зменшення деградації та охорона природних комплексів; особлива увага до природних територій і територій з унікальними ресурсами й умовами, пріоритетність біорізноманіття; забезпечення відповідного фінансування системи комплексного моніторингу стану природних ресурсів; фундаментальне забезпечення збалансованого природокористування системи охорони природного середовища; вдосконалення нормативно-правових і соціально-економічних механізмів державного регулювання у сфері розробки, відтворення, раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища.

Основні форми державного регулювання – це планування та програмування економіки. Є три головні форми планування: директивне, індикативне, стратегічне.

Метами державного регулювання національної економіки як державного регулювання збалансованого природокористування регіону вважаються способи впливу країни на підприємницьку діяльність, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор національного господарства шляхом створення умов їхнього ефективного функціонування відповідно до визначених напрямів державної економічної політики. Зазначені методи базуються на використанні сукупності регуляторів та важелів.

Методи державного регулювання збалансованого природокористування регіону класифікуватимемо за двома рівнями: за формами та методами впливу. За формами впливу механізм державного регулювання у сфері збалансованого природокористування регіону можна диференціювати на такі групи: методи безпосереднього та опосередкованого впливу. Залежно від умов, у механізмі державного регулювання слід передбачити використання правових, інституційних, економічних і пропагандистських методів регулювання.

Правовим регулюванням збалансованого природокористування регіону вважатимемо функціонування держави, де необхідною умовою є виконання стандартів поведінки суб'єктів права. Громадська свідомість виступає як примус.

Предметом правового регулювання збалансованого природокористування регіону є: договір між державою (державними органами) і громадою, населенням, суб'єктами господарської діяльності; внутрішні відносини держави, між її виконавчими структурами щодо розподілу повноважень, виконання їх повноважень; відносини між суб'єктами господарської діяльності.

Інституційні методи державного регулювання збалансованого природокористування регіону – це важелі безпосереднього впливу країни на діяльність суб'єктів ринку. Характерними їх ознаками є: пряма дія державного органу або посадових структур на виконавців через виокремлення їхніх обов'язків, норм поведінки та віддання команд (наказів, розпоряджень); неможливість варіантів розв'язування проблем, сувора поведінка; обов'язковість виконання доручень, розпоряджень; відповідальність перед законом за ухилення від виконання наказів. Норма в механізмі державного регулювання це: відповідна поведінка людей і здійснення певних видів еко-

Механізми державного управління

номічної діяльності та обґрунтована міра суспільно необхідних видатків ресурсів на виготовлення одиниці товару високої якості. Нормативами в механізмі державного регулювання збалансованого природокористування регіону слід вважати об'єднання за типами, марками, параметрами та якістю продукції, а також за розмірністю виміру, методами апробації та контролю, правилами й видами тари, маркування та зберігання продукції, технологічним процесом виробництва.

Державне замовлення в механізмі державного регулювання збалансованого природокористування регіону є засобом як адміністративного втручання, так і інституційного регулювання. Адміністративне втручання передбачає, що для державних суб'єктів підприємницької діяльності цієї сфери, а також для монопольних структур державні замовлення на виконання робіт і надання послуг є обов'язковими заходами. Цінова політика в механізмі державного регулювання збалансованого природокористування регіону використовується як засіб адміністративного регулювання. Метою такого регулювання є нівелювання руйнівної дії вільного ціноутворення на економіку регіону.

Практика використання методів механізму державного регулювання збалансованого природокористування регіону дає змогу реалізувати збалансовані економічні умови, які сприяють суб'єктам ринку діяти в необхідному напрямі, що дає змогу рухатись без перешкоджання загальнодержавним та приватним інтересам. Державне регулювання шляхом використання економічних інструментів дає змогу суб'єктам ринкової економіки зберегти право на самостійний вибір своєї поведінки.

Перетворення фіскальної політики здійснюється за допомогою таких інструментів, якими є державні закупівлі, що характеризують фінансові видатки й податки, які визначають бюджетні доходи.

Таким чином, можна простежити відповідний зв'язок між політикою фіскальною, бюджетною та податковою.

Існує стимулювальна (експансіоністська) фіскальна політика, яка становить основу стимулювання розвитку ресурсного складника регіону шляхом збільшення державних закупівель, та стримувальна (рестрикційна), що становить основу більш стриманого використання природних ресурсів регіону. У межах бюджетної політики країна здійснює безпосереднє фінансування об'єктів сектора збалансованого природокористування регіону, виділення коштів на інвестиційні програми, обслуговування державного боргу. Витрати державної казни здійснюються в різних видах, таких як дотації, субсидії, субвенції. Податкова реформа у наведеній сфері регіону має застосовуватись для збільшення державних фінансових ресурсів, а також для сталого економічного зростання, інноваційного прогресу, здійснення структурних змін, підвищення якості сфери розвитку природокористування регіону.

Опосередковано до механізму державного регулювання збалансованого природокористування регіону належить фінансово-кредитне регулювання, яке здійснюється шляхом дії на грошову пропозицію. Для виконання цього завдання Національний банк України застосовує такі основні важелі: грошова емісія, аукціони з державними цінними паперами на відкритому ринку, зміна стандартів обов'язкових резервів, збільшення або зменшення відсотка за обліковою ставкою. Зокрема, аукціони з державними цінними паперами базуються на придбанні державою цінних паперів. Суб'єктами в цих відносинах з державою є комерційні банки, підприємства та громада.

Операції з обліковою ставкою дають змогу багатьом банкам здійснювати регулювання потребами комерційних банків на позички, а через них – на запаси банківської

сфери, що також має опосередковане відношення до механізму державного регулювання збалансованого природокористування регіону.

Моральні методи механізму державного регулювання збалансованого природокористування регіону – це використання державними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування регіонального рівня таких інструментів, як гідність та честь. Наведені інструменти формуються з виховання, роз'яснення і визначення інноваційних цілей і змісту державного регулювання. Наповнення цих інструментів полягає в тому, щоб виокремити в населення певні духовні переконання, цінності, моральні норми, психологічні настанови щодо діяльності уряду. Як форму державного впливу на господарські відносини у сфері збалансованого природокористування регіону слід застосовувати зовнішнє вираження дії державних органів, що виникає в процесі діяльності їхніх специфічних завдань і функцій у разі застосування обраного методу та засобу державного впливу на економіку країни. Розрізняють такі основні правові цілі: індикативне планування, особисте управлінське рішення, аудит, нагляд, координація, забезпечення звітності, формування інформаційного поля суб'єктів господарських відносин, зниження корупції, відновлення правового поля, справедливий вирок для винних у сфері господарського права, нормативно-правове регулювання тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Узагальнено існуючі підходи до визначення складу механізмів державного регулювання й розроблено авторську структурно-функціональну оригінальну модель механізму державного регулювання збалансованого природокористування регіону. Охарактеризовано основні складники моделі цього механізму державного регулювання. Зокрема, з використанням методів структурно-генетичного аналізу й синтезу визначено систему принципів з урахуванням вихідних положень здійснення державної регіональної та державної інституційної політики, забезпечення сталого розвитку, раціонального природокористування й розміщення продуктивних сил. Установлено склад регуляторних органів та основні форми їхньої діяльності, до яких зараховують планування і програмування економіки регіону. Систематизовано методи й засоби державного регулювання, які поділяються за характером дії на правові, політичні, економічні та пропагандистські цілі.

Список використаних джерел:

1. Воротін В. Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій : монографія / В. Є. Воротін. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 392 с.
2. Державна регіональна політика України : особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З. С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 820 с.
3. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – К. : Правова єдність, 2010. – 585 с.
4. Подцерковний О. Проблеми визначення методів і форм державного регулювання господарських відносин / О. Подцерковний, О. Ломакіна // Підприємництво, господарство та право. – 2002. – № 8. – С. 5–12.
5. Сталий розвиток регіонів України / науковий керівник М. З. Згуровський. – К. : НТУУ “КПІ”, 2009. – 197 с.